

Tomàs Roig i Llop,
sempre a punt
d'impulsar les
iniciatives gironines.

Tomàs Roig i Llop, ancorat a Girona

Tomàs Roig i Llop volia morir a Girona: “Si el cercle pitagòric de la meva vida s’obrí dolçament a la Plaça de Sant Agustí de la ciutat benamada, feu, oh bon Déu, que s’hi clogui suaument, com es desmaia la llum del dia en el silenci dels seus carrers medievals” (Enyorament de Girona, 1968).

Tomàs Roig i Llop volia ser enterrat a Girona: “Jo voldria que Girona, bressol que em fou a les primeries d’aquest segle, em sigui, vinguda l’hora, beneïda terra del meu mortal repòs” (Girona, arca de somnis, 1956).

Tomàs Roig i Llop, als vuitanta-cinc anys, ha mort i ha estat enterrat a la seva Barcelona natal. Amb ell desapareix l’últim dels escriptors no gironins fascinats pel misteri gironí. Hi va viure només quinze anys, però foren els de la infància i de l’adolescència, i li va quedar, com deia, “la vida ancorada a Girona”. En els seus llibres i escrits hom pot espigolar-hi una lletania d’elogis que sorprèn per la reiteració i per la contundència:

“Girona, màgica flor de bellesa, pedra i esperit en harmonia vivent”.

“Girona a l’ànima, entranable, fidelíssima a la memòria i al sentiment”.

“Girona, ombra dolcíssima de la meva vida”.

“Girona, daurada àmfora lírica que vessa innombrables records”.

“Girona, en l’absència obligada i en el vertigen del món, més recordada i més present que mai”.

“Girona és al meu cor com hi és la meva sang”.

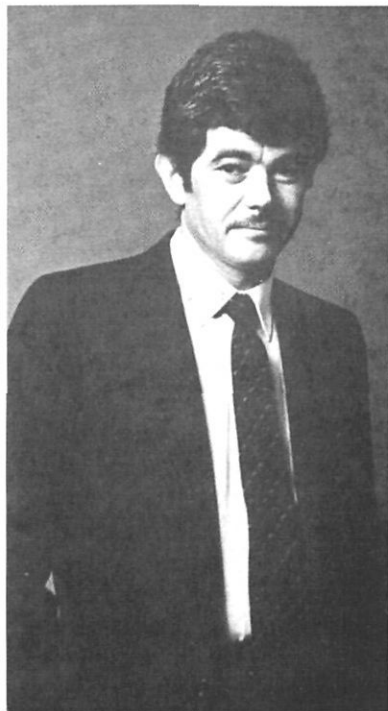
“Girona és com les meves mans, com tot el que sóc jo mateix. Ni que me’n volgués desprendre no podria, perquè sóc fet d’aquesta Girona meva”.

Però aquest fervor gironí no es reduïa a la nostàlgia ni s’esgotava en deliquescències literàries. Roig i Llop vivia de prop la vida de Girona i els batecs de la ciutat. Va ser col·laborador de *Presència* des de la primera hora i en el més autèntic sentit del mot. Va seguir il·lusionat el naixement i l’esclat del premi Bertrana. Va ser el primer interessat a fer reviure la memòria de Carles Rahola, quan el nom de l’escriptor afusellat encara era impronunciable; va buscar i va trobar adhesions importants per al primer anunci d’un homenatge que, començat tímidament l’any 1968, no va poder culminar fins molt més tard.

Si tothom s’ha admirat de la seva llarga joventut i de la serenitat del seu

esperit forjat en tantes proves, sabem que aquest tremp també li venia de Girona. En recordar els anys de la infantesa, confessava que la vida li havia arrabassat els antics enlluernaments, i afegia: “Les il·lusions, però, no ens han deixat del tot, que era massa viva la llum gironina que les féu clares i belles”.

Una constel·lació de ciutats

A propòsit de Joan Maragall, Josep Pijoan té escrita aquesta observació: “Com a ciutadà, com a barceloní, Maragall creia que Verdaguer era un excel·lent excursionista, un pagès important. No podeu pas fer-vos una idea de la diferència que hi hagué, en l'època de Maragall, entre la ciutat i la resta del país, la pagesia, la rusticitat, el camp”.

Ara, al cap d'un segle, el nét de Maragall, barceloní també i alcalde de Barcelona, pot afirmar: “Jo crec que l'ideal de societat és aquell en el qual la frontera entre la ciutat i el camp ja no existeix tant”.

Convidat pel Col·legi de Periodistes, Pasqual Maragall va pronunciar a Girona una conferència sobre la Catalunya de les ciutats. Lúcid i distès, va donar una autèntica lliçó, densa i amena alhora, amb il·lustracions didàctiques que ell mateix va qualificar de pàgines viscudes, com ara l'explicació del concepte nord-americà de ciutat a través de l'experiència de la seva estada a Baltimore com a professor —justament— d'economia urbana. Bo i reprenent el fil d'una xerrada feta a Figueres, va tornar a exposar el seu concepte de Catalunya com un sistema de ciutats: “En la taca de la nova cartografia per satèl·lit i en la realitat dels seus fluxos econòmics i socials, Catalunya apareix avui als ulls de l'observador com una xarxa de ciutats, petites i no tan petites, mitjanes i més grans; com un conjunt d'aglomeracions de ciutadans. Catalunya és avui una realitat urbana”.

Europa, va dir Maragall, és també una constel·lació de ciutats: “El que és propi d'Europa són les ciutats. Són cares, complicades, s'han de mantenir... però aquesta és també la seva riquesa”. Recordava que entre Viena i Budapest, entre Viena i Praga, entre Viena i Munic, només hi ha tres-cents quilòmetres, és a dir —si no hi hagués fronteres—, tres hores de cotxe. I afegia: “No hi ha cap més lloc en el món, que no sigui Europa, on això sigui possible”.

Els catalans som, en efecte, un tros d'aquesta Europa tan urbana. I estem, segons Maragall, en el bon camí del futur, perquè la situació òptima és aquella en la qual “el camp està molt més urbanitzat i molt més dotat dels serveis que ara anomenem urbans; urbanitzat en el sentit de la comoditat, de la possibilitat de viure-hi amb un determinat nivell de dignitat, de coneixementss, de contactes humans”.

Tot això venia bé com a teló de fons dels convenis de cooperació cultural signats aquell mateix dia entre Barcelona i Girona. Joaquim Nadal, alcalde de Girona, reblava el clau quan traslladava aquesta teoria al terreny pràctic de l'osmosi indispensable entre les dues ciutats. El tema que aquesta *Revista* va posar sobre la taula en l'editorial de l'últim número assolia així, amb paraules i fets, una nova actualitat.

Pasqual Maragall recorda que Viena és a 300 km. de Budapest, de Praga i de Munic: “Això només passa a Europa”.

Barcelona i les Girones

Tema ben viu, aquest de les relacions entre Barcelona i les altres ciutats catalanes que Vicenç Villatoro, en un article premiat de *Serra d'Or*, va anomenar “les Girones”. “No hi ha gaires països —deia— que tinguin aquesta xarxa sòlida de ciutats intermèdies. No tothom té la sort de tenir tantes Girones”.

*Barcelona és només
a 100 km. d'unes
quantes Girones.
Això només passa a
Catalunya.*

Jaume Lorés venia a dir el mateix i quelcom més en un altre article, a *La Vanguardia*. Recordava que les ciutats petites, més ofegades per la dictadura que les grans aglomeracions, trobaven ara amb la democràcia la seva possibilitat de plena realització, i propugnava la seva dinamització en paral·lel a la natural promoció barcelonina: “*Encontrar un equilibrio entre la macrocefalia barcelonesa y el desarrollo de las ciudades intermedias es una tarea difícil. Porque el renacimiento de las ciudades no debe producirse a costa de desactivar la vitalidad barcelonesa. Pero, por otro lado, la renovación creativa de Barcelona no puede producirse poniéndose de espaldas, o ignorando, el resto de Cataluña*”.

Joaquim Nadal insistia en el tema en el pòrtic del catàleg de l'exposició antològica de Comadira: “La comunicació freqüent entre la malla de ciutats que és Catalunya és un problema seriós que des de fora de Barcelona hauríem de mirar de resoldre. Girona aspira a ser no un mite llunyà, ni un petit racó de món, sinó una fita necessària i útil...”

No volem ser, deia Nadal, “un recurs fàcil gironí/empordanès de cap de setmana”. Les Girones, deia Villatoro, no poden ser “la nota folklòrica, les restes del passat en el present”. Han de significar molt més perquè són, realment, molt més. Un mallorquí resident a Barcelona va resumir-ho a Girona, l'any 1913, quan va venir-hi a fer de Mantenedor dels Jocs Florals. En la solemnitat de les seves paraules, pròpies de l'època i de l'ocasió, s'hi troba expressat tot el que avui es torna a dir amb un estil més directe i amb uns mots més planers: “Enlloc com aquí s'hi custodia el principi essencial del nostre caràcter (...) com l'element purificador de la naturalesa, com el corrent de renovació que infon una altra sang incorrupta en l'organisme, viciat pels propis excessos, de la civilització metropolitana”.

El gironí de Somerset Maugham

Hi ha un moment màgic en el viatge en tren de França a Barcelona. Quan, després de resseguir el curs del Ter des del Congost a Pedret, es travessa l'Onyar a pocs metres de la seva confluència, apareix de sobte, a una banda, el decorat imposant de la Girona de pedra; a l'altra, la massa vegetal de la Devesa. Bertrana, Pla, Garcés i Bech han cantat les meravelles

d'aquesta visió fugaç i han explicat, amb paraules precises, la sorpresa i la grandesa d'aquella inesperada perspectiva.

Però potser el millor homenatge literari que s'ha fet d'aquest indret —almenys, el de més ressò— és el que es conté en una sola ratlla d'un escriptor universal: William Somerset Maugham. La publicació en català de *De la servitud humana*, traducció de Jordi Arbonés de la novel·la autobiogràfica *Of human bondage*, actualitza ara aquest curiós episodi.

Philip, protagonista de l'obra, coneix a París un pintor de cabells negres, molt alt i tremendament prim, anomenat Clutton: "Clutton, el més callat de tots, escoltava les divagacions dels altres amb un sarcàstic somriure als llavis. No deia res, però assentia amb el cap ara i adés. Solia mostrar-se taciturn. Romania callat, amb una expressió sarcàstica al seu rostre emmagrit". Un bon dia, Clutton deixa els companys i se'n va sol a Provença, perquè acaba de descobrir Cézanne. De retorn a París, fa saber que de Provença ha davallat cap a Espanya, desitjós de veure Velázquez a Madrid, i conta meravelles d'un pintor desconegut dels seus amics, anomenat El Greco. A poc a poc, Clutton es va allunyant del grup i fa una vida cada cop més solitària: "Al cap de divuit mesos que feia que Philip el coneixia, Clutton s'havia tornat més aspre i amargat. Philip mirava cap al futur i veia un Clutton vint anys més vell, solitari, esquerp i desconegut; encara viuria a París, car aquell estil de vida se li havia ficat al moll dels ossos".

Però uns mesos després, quan el protagonista ja ha tornat a Anglaterra, un amic passa revista a la colla de París i li fa saber la novetat: "Clutton havia desaparegut. Havia arribat a la conclusió que l'home no tenia possibilitat de fer res important mentre estigués en contacte amb l'art i els artistes; l'única cosa que podia fer era fer-se fonedís. S'havia barallat amb tots els seus amics de París. Desenvolupà un vertader talent per dir doloroses veritats a tots ells, de manera que van poder suportar amb fermesa la seva declaració que n'estava fins al capdamunt d'aquella ciutat i que se n'anava a viure a Girona, una petita ciutat situada al nord de la Península, que l'havia atret quan l'havia besllumat des del tren camí de Barcelona. Ara vivia allà tot sol".

Així s'acaba bruscament la història de Clutton, quan la novel·la és encara a mig camí. Aquesta solució inesperada revela, sens dubte, l'impacte d'una impressió personal. L'escriptor cosmopolita, recreador dels paisatges més exòtics, degué sentir algun cop l'enlluernament instantani de la silueta de Girona i va creure que era el millor lloc per deixar que s'hi perdés el personatge de ficció. Però allò que sorprèn el lector no és només la inesperada referència, sinó la perspicàcia de l'autor a l'hora de trobar un escenari tan idoni per a l'hermetisme i l'individualisme de Clutton. Girona podia ser per al pintor anglès un refugi tan ideal com ho va ser per a Prudenci Bertrana, pintor i escriptor que s'autodefinia com "un solitari dels camins que no menen enlloc".

Del tren estant,
Clutton va sentir
l'enlluernament
instantani de Girona.

“Per màrfegues”

A propòsit de l'hermetisme dels gironins, Pella i Forgas ja deia que Girona no havia produït mai "*hijos exaltados, vanos ni verbosos*". Hi ha una vella dita, avui ja molt oblidada, que no és estrictament gironina, però que aquí va tenir una implantació singular i que es relaciona directament amb aquest tarannà. Quan algú rebia una resposta extemporània, acostumava a replicar: "Per màrfegues". I el sentit de la frase enigmàtica provenia, segons deien, d'una anècdota ben il·lustrativa de l'eixutesa gironina.

Contaven que a mitjan segle passat dos amics, personatges coneguts a Girona, poc donats a converses inútils, feien llargues passejades pels afores. Enraonaven poc, però un dia varen batre el rècord del silenci i de la concisió verbal. En sortir de la ciutat toparen amb una filera de carros carregats, i un dels caminants va preguntar, sense gaire entusiasme, per què deuria servir tanta quantitat de palla. L'altre no va dir res, com si no ho

"Estudi en gris", de Prudenci Bertrana, il·lustració perfecta per al personatge de Somerset Maugham i per a l'hermetisme gironí.

hagués sentit, però quan ja eren de tornada, en passar pel mateix indret, va deixar anar amb tota naturalitat: "Per màrfeques".

Això pot semblar una facècia grotesca, però no es troba gaire lluny de la realitat. L'any 1951, l'escriptor Valeriano Simón confessa en un article al diari *Los Sitios* una experiència semblant. Dóna un tomb, cap al tard, amb un amic, per la Ferradura, i torna a Girona a punta de fosc. I diu: "*Con mi amigo he paseado durante largo tiempo. Al descender de Les Pedreres nos hemos sorprendido de nuestro silencio. Porque, sumidos en él, nos habíamos olvidado de nuestra mutua presencia*". Molt més tard encara, l'any 1969, Narcís Comadira publica a *Papers privats* un poema dedicat a Ferran Lobo, gironí resident a Johannesburg, en el qual sembla repetir una vegada més l'episodi quan endevina el futur del retorn de l'amic: "Ferran, quan tu tornaràs, / ric de silenci i d'escumes, / i un diumenge qualsevol, passejant, / per Sant Daniel, em diràs: Fumes? / i jo et diré que sí, d'esma, trencant / llargues estones de no dir res, cosa / que fem sovint, i no ens fa nosa, / de passejar / i callar..."

L'anècdota rediviva del "per màrfeques" sembla present també en un paràgraf de *Jo!* de Bertrana. El protagonista de la novel·la fa camí amb un seu amic gironí, "poc afectuós però molt franc", que el segueix a una certa distància i amb aire desdenyós. I diu, el metge filòsof: "Jo hauria volgut fer-lo el meu confident. Si durant aquells tres-cents metres de caminar per la ruta solitària ell m'hagués insinuat tan sols una afectuosa tafaneria, jo li hauria dit el meu secret. Però ell xiulava uns compassos d'una rapsòdia hongaresa i això no predisposava pas gaire a la confessió ni a l'entendiment".

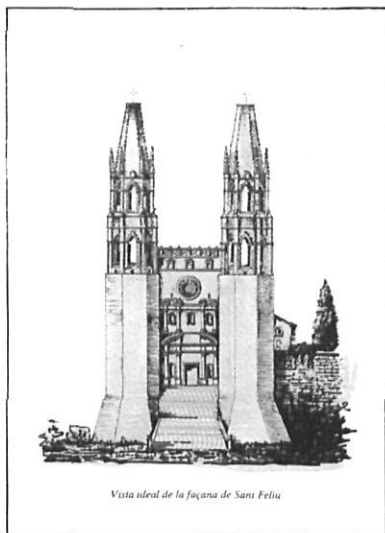
Vés a saber si aquest gironí eixut no era el mateix Bertrana. O el Clutton de Somerset Maugham.

Dolors Bramon i els jueus

Els llibres i els treballs sobre els jueus sovint són confusos i espessos. Els *Jueus de Banyoles*, de Dolors Bramon, publicat en els *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals*, és en canvi un text àgil i lleuger, a vegades irònic, i tot això sense minva del seu rigor històric. L'autora vol "interpretar correctament al segle XX uns fets ocorreguts a l'Edat Mitjana", i el seu esforç d'in-

paperets

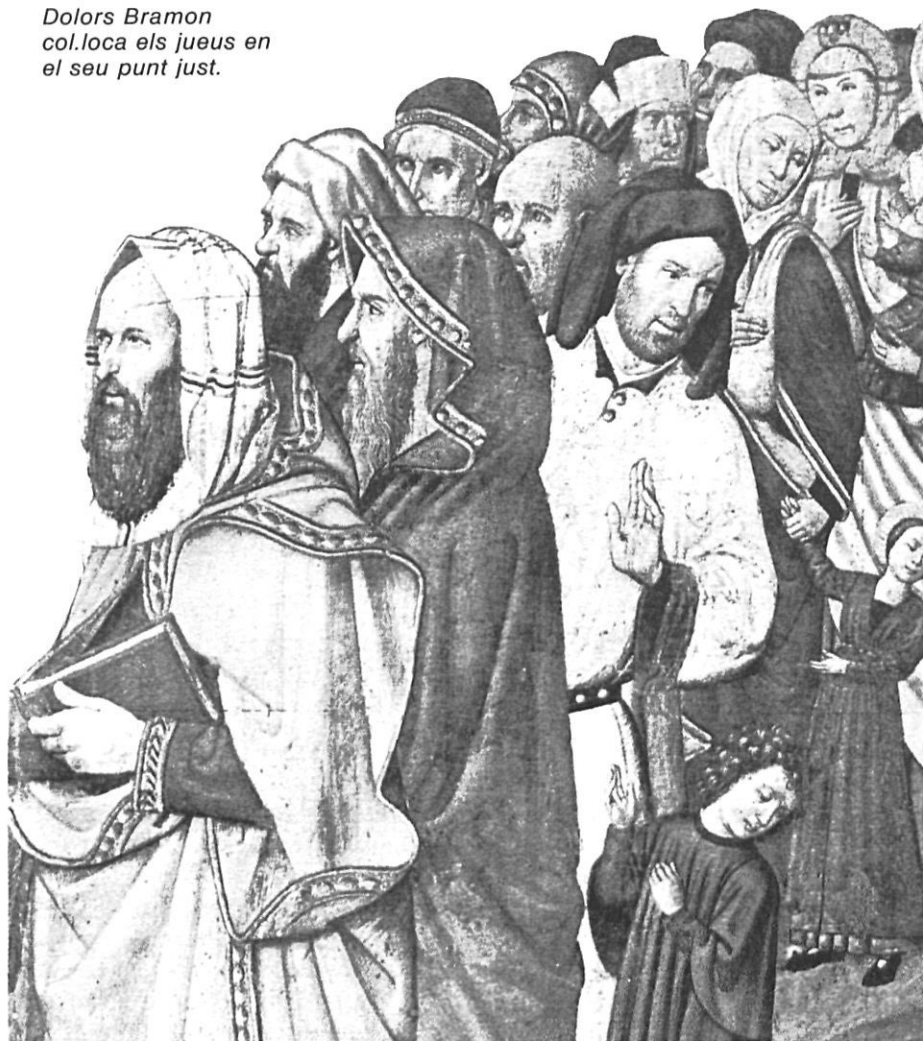
• Joan Cortés, col·leccionista de llibres i de papers vells, ha editat aquesta targeta postal, manipulada a partir d'un gravat antic, amb la visió ideal del que seria la façana gòtica de Sant Feliu si s'hagués arribat a construir el segon campanar. Val a dir que ara ningú no reivindica per a Girona aquest aire de ciutat nòrdica; hom es conformaria amb l'adequació de l'entorn del temple sense estridències arquitectòniques, sense atzagaiades pictòriques... i sense inacabables polèmiques paralitzadores.

• Els qui un dia van comprar, arran del monument del Lleó, un solar que el nefast Pla Perpiñà donava com a edificable demanen ara 30 milions a l'Ajuntament, que se'l vol tornar a quedar. Ja ho advertia Jaume Fabre a Girona, entre quatre rius: "Queda encara, dintre l'àrea del Pla, una parcel·la de propietat privada, ara no edificable, però que l'Ajuntament haurà de comprar a un preu astronòmic si vol destinar-la, com estableix l'actual normativa urbanística, a l'ampliació de la plaça Calvet i Rubalcaba". Aquí es pot aplicar ben bé allò de la dita: "Dels pecats dels pares, els fills en van geperuts".

• Els membres del col·lectiu MDT que cada dos per tres embruten les parets de Girona amb pintades agressives són el summum de la paradoxa i de la inconseqüència: diuen que volen defensar la Terra però no saben respectar la Ciutat.

*Dolors Bramon
col·loca els jueus en
el seu punt just.*

terpretació passa per alguns aclariments d'aquells que els experts ja donen per sabuts i que no es molesten mai a fer. Vegem-ne alguns exemples:

Primer: la suposada riquesa dels jueus no sempre era tal; n'hi havia de rics i de pobres. Si es van guanyar la fama de potentats, és perquè s'han conservat els protocols notarials, i "només les famílies econòmicament fortes han de recórrer als serveis d'un notari; a qui res no té, ni ven, no li cal testar".

Segon: Encara que la figura del jueu medieval s'associa sempre a la del prestamista, cal donar a aquesta professió una importància relativa. El que passa és, també, que aquest ofici ha deixat més documentació que els altres, perquè "cada préstec requereix un paper on hi constin la quantitat i les condicions sota les quals es deixa".

Tercer: si els jueus exercien alguns oficis amb més freqüència que altres, era per les dificultats de convivència amb els cristians: "Quan encara no s'havia inventat la màquina de cosir, li era molt fàcil a un sastre fugir amb el fil i l'agulla..."

Quart: La predisposició especial que s'atribueix als jueus per exercir la medicina i la cirurgia té aquesta explicació: "L'Església prohibia la dissecció de cadàvers, fet pel qual la medicina cristiana no era tan avançada com la jueva o la sarraïna".

Cinquè: si a Girona i a Banyoles, terres de mal vi, els jueus apareixen reiteradament com a propietaris de vinyes, és perquè "un dels preceptes del judaisme els impedia de beure cap vi que no fos elaborat per jueus".

I així, al llarg de trenta pàgines plenes de sentit comú, Dolors Bramon ens acosta als jueus de Banyoles i malda per situar-los en el punt just dins el context de la història local. Sense cedir als tòpics ni als prejudicis, tal com anuncia en començar el treball: "Intentaré de ser historiadora, sense més, que no és poc, en aquest temps de fanatisme i d'intoleràncies".

Les evocacions del saltenc Agustí Cabruja no deuen res a ningú.

paperets

La història petita d'Agustí Cabruja

“Tots els pobles tenen dues menes d’història: una de gran i una de petita. La petita resta generalment per escriure”. Aquesta doble afirmació d’Avel·lí Artís obre, ben oportunament, el llibre d’Agustí Cabruja que acaba d’editar l’Ajuntament de Salt. Perquè es tracta de l’obra d’un home que no era historiador i que no seguia, per tant, els esquemes habituals de la historiografia. Encara més: un home que, com que vivia lluny, no tenia accés a cap arxiu ni a cap hemeroteca ni disposava, doncs, d’altra font d’informació que la dels seus propis records. És per això que el seu relat no es deu a ningú, no s’inspira en cap text anterior, no s’adiu amb els clixés preestablerts pels especialistes. Parla de la gent i dels fets amb un aire nou i un estil diferent, potser menys rigorós però més espontani i directe: la gent, tal com l’ha coneguda; els fets, tal com els ha viscut. La memòria li pot haver jugat alguna mala passada, però l’essència dels fets i la imatge dels homes resten vius, autèntics i reals.

Agustí Cabruja va néixer a Salt l’any 1911. Va fundar la revista *El Poble de Salt*, va ser redactor de *L’Autonomista* i, en acabar la guerra civil, es va exiliar a Mèxic, on va promoure el *Centre Republicà* i el *Casal Popular*. Va escriure i va publicar novel·la, poesia, contes, assaigs i nombrosos articles periodístics. Va morir a l’exili l’any 1983, i l’Ajuntament li ha tributat un doble homenatge: un carrer a la vila i un llibre inèdit al carrer: *Polítics i escriptors gironins durant la segona República*. Per les seves pàgines, hi desfilen personatges coneguts, però no ens semblen exactament els que ja coneixíem. Cabruja ens en dóna una nova visió, rica en detalls inesperats, contradictòria a vegades amb la vella visió oficial. És la petita història, tan imprescindible com la gran, sovint indispensable per restituir la veritable dimensió dels fets, la veritable proporció de la gent.

• L’estiu passat es van complir els deu anys d’un episodi històric de la transició democràtica: la *Marxa de la Llibertat*. El fet no va trobar gaires cronistes disposats a recordar aquella aventura que molts dels seus protagonistes, amb el temps, han preferit oblidar. Per això és d’agrair que Joan Colomines l’evocui en la seva *Crònica bis*, llarg poema civil aparegut al volum *Autoretrat*. Aquests són els versos que expliquen l’inici de la *Marxa* i el seu pas per Girona: “Des de tots els indrets de parla catalana / iniciem el camí, comencem una marxa / cap a la llibertat. M’allisto a la columna / de l’Abat Escarré, que Girona traspassa. / A dins la catedral hi faig com una arenga, / a fora el capità era en Garcia Fària. / Ens van empresonar i a Salt fèrem estada. / En Ferrer i Gironès per nosaltres maldava. / Un cop fèrem multats retornarem a casa”.

• “Fembra unigènita, verge barjaula, madona lapídica, donzella espatllada, reina de pluja, hebrea cristiana, conca esposada, muller de l’oratge, dòmina mísera, vídua repudiada...” Tot això i molt més li diu a Girona el protagonista d’una de les narracions de *Cal·ligrafia*, de Josep Pujol i Coll, Premi Just Casero 1986. *Són penjaments, a l’estil dels de Joan Mínguez en el seu Pamflet a la vella ciutat? No; més aviat són floretes, paraules d’un gironí enamorat, com Edip, de la seva pròpia mare, engolit i consumit per una ciutat malaltissa i dramàtica. Apuntem aquesta narració per a les antologies de textos que han tingut Girona com a font d’inspiració literària.*

• El 17 de maig, a Banyoles, en una jornada organitzada per Justícia i Pau, hom parlarà de *Drets Humans a Espanya, a Catalunya, als Ajuntaments i a l’Església*, amb la participació de Joan Gomis, Fèlix Martí, Jaume Lorés i Josep M. Terricabras. Aquest darrer, en una intervenció recent, blasjava l’expressió tradicional “La meua llibertat acaba on comença la dels altres” i proposava aquesta fórmula alternativa, enriquidora i solidària: “La meua llibertat comença on comença la dels altres”.

NARCÍS-JORDI ARAGÓ